Джерелознавство та історіографія

УДК 477-025

Я. С. Калакура

ПЕТРО ТРОНЬКО В ІНТЕР'ЄРІ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ТА ПОСТРАДЯНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЙ

У статті з'ясовується роль і місце визначного українського історика та державного діяча Петра Тимофійовича Тронька в українській радянській та пострадянській історіографіях, аналізується його внесок у збагачення знань з історії й культури України, у розвиток історичного краєзнавства, у збереження і примноження історичної пам'яті українського народу. На тлі життя й діяльності вченого відстежується процес комунізації та ідеологізації історичної науки, їхні руйнівні негативні наслідки для української історіографії. Запропонована типологія радянських істориків і критерії оцінювання їхньої творчості.

Звернута увага на зміни в творчості та дослідницькій методології П. Тронька після відновлення незалежності України. Висвітлена сутність і небезпека життєвості комплексу совковості у свідомості частини істориків, його проявів у сучасному історіописі, окреслено шляхи його подолання. Обґрунтована необхідність критичного врахування рецидивів синдрому комунізації й протидії їм, особливо в умовах російської агресії та нав'язування парадигми «Руского міра».

Ключові слова: *П. Тронько, радянська історична наука, українська пострадянська історіографія, історична пам'ять, комунізація історії, синдром совковості, історичне краєзнавство, типологія радянських істориків.*

12 липня 2015 року громадськість України, у тому числі співтовариство істориків і краєзнавців, відзначили 100-річчя від дня народження академіка НАН України, визначного українського історика й державного діяча Петра Тронька, присвятивши цій події низку наукових конференцій, виставок, наукових та науково-популярних публікацій. Ювілей став чудовою нагодою для наукового осмислення його життя і творчості, окреслення місця вченого в українській історичній науці та історичному краєзнавстві. Поставивши його творчий шлях і наукову спадщину в інтер'єр радянської й пострадянської історіографій, маємо змогу на цьому досвіді зробити набагато ширші узагальнення, відстежити наслідки комунізації історичної науки, дієвість принципу наступності поколінь і генераційного підходу в розвитку української історіографії, визначити критерії типології радянських істориків. Незважаючи на численні праці, присвячені життєвому шляху, державній, науковій і громадській діяльності П. Тронька,

© Я. С. Калакура, 2016

чимало аспектів залишається недостатньо висвітленими, зокрема вплив комунізації та совєтизації історичної науки на його погляди і творчість, вироблення імунітету до ідеологічних маніпуляцій та відстоювання українськості, методологічна переорієнтація вченого в умовах горбачовської перебудови і відновлення державної незалежності України, що й зумовлює необхідність продовження тронькознавчих студій. Актуальності поставленої проблеми додає й те, що в процесі реалізації прийнятих Верховною Радою законів про декомунізацію суспільства поряд з очищенням історичної науки від совєтських стереотипів та ідеологічних нашарувань помітною стала тенденція винятково негативного ставлення до доробку істориків радянської доби, мало не тотального заперечення його позитивного сегмента.

Мета пропонованої статті полягає в тому, щоб із урахуванням уже опублікованих праць [2, 7, 8, 12] екстраполювати зміни історіографічної ситуації радянських років під впливом совєтизації суспільства на формування історичного мислення і дослідницькі практики П. Тронька, розглянути їх на рівні всього співтовариства істориків УРСР та в широких хронологічних межах, починаючи з часів повоєнної агонії сталінізму, хрущовської відлиги, брежнєвщини, горбачовської перебудови й закінчуючи відновленням суверенітету та державної незалежності України, запропонувати типологію радянських істориків, відстежити негативні наслідки комунізації історичної науки і комплексу совковості.

Феномен П. Тронька – це той досить рідкісний випадок, коли професійний історик фахово й успішно займався державними справами в ділянці української культури та історичної пам'яті, поєднуючи цю діяльність з проведенням і організацією досить масштабної та потужної науково-дослідницької роботи. Хоч у нашій історії – це не поодинокий приклад, оскільки були Михайло Грушевський, Дмитро Дорошенко, які теж поєднували наукову й державницьку діяльність, але то були інші часи. За радянської доби найлегше було діяти так, як зловісно відомий В. Маланчук – заступник міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР, а в 1970-их роках – головний ідеолог КПУ, тобто вислужуватись перед режимом і боротися з усім українським. Петро Тимофійович вибрав інший шлях: усупереч офіційній політиці влади, спрямованій на асиміляцію та нищення українства, він намагався робити все можливе, а часом й неможливе для української справи. Про таких людей Олесь Гончар писав: «У колишній комунопартократії були не тільки свавільники і злочинці. Більшість складали люди чесні, сумлінні, працелюбні, які в тяжких умовах тоталітарної системи по можливості діяли в ім'я народу, боролись, гинули, але передавали нащадкам усе гідне, світле в історико-культурних, духовних надбаннях українського суспільства» [12] . На його житті та творчості – яскравої й знакової особистості, з яким автор цієї статті мав щастя і насолоду спілкуватися понад півстоліття, яскраво видно,що навіть у несприятливих умовах можна робити добрі справи для свого народу, для науки і культури.

Уперше пізнав Петра Тимофійовича заочно, коли в 1959 році брав участь у створенні в Івано-Франківську Музею комсомольської слави. Ми попросили його,

як першого секретаря Станіславського обкому комсомолу 1939 року, надіслати фотографію і спогади. Він працював тоді в Київському обкомі партії. Спогади ми не отримали, а чорно-білу фотографію, де двадцятичотирьохрічний Петро Тимофійович у вишиванці й чорному піджаку, нам надіслали. А наживо, як кажуть, зустрівся в 1965 році на нараді авторського колективу Івано-Франківського тому історії міст та сіл. З 1969 по 1972 рік мені, працюючи у відділі науки й навчальних закладів, а відтак помічником секретаря ЦК КПУ Федора Даниловича Овчаренка, довелося декілька разів зустрічатися з Петром Тимофійовичем, неодноразово спілкуватися телефоном – і кожна зустріч, кожна розмова закарбувалася в пам'яті. Мені, як галичанину, було дуже приємно пізнати в ньому людину з партійним квитком, але з українською душею, не тільки не байдужу до національної справи, але й таку, що не приховувала своєї позиції, своєї українськості. Можу підтвердити як свідок деякі вже оприлюднені факти про те, що він, ризикуючи власною кар'єрою (на той час заступник голови Ради Міністрів УРСР, член ЦК КПУ), послідовно й сміливо підтримував і захищав ініціаторів та організаторів створення Державного історико-культурного заповідника «Хортиця», зокрема Миколу Киценка, автора книги «Хортиця в героїці та легендах» (1969), який, власне, поплатився за цю діяльність посадами секретаря Запорізького обкому партії, а відтак – заступника голови облвиконкому. Були інспіровані «листи трудящих» із звинуваченнями його в націоналізмі й вимогами виключити з партії. На замовлення шовіністів була підготовлена розгромна рецензія московського історика Олени Дружиніної на друге видання книги М. Киценка з подібними звинуваченнями. Петро Тимофійович не тільки не відсахнувся від талановитого краєзнавця, а захищав його і шукав підтримки у секторі суспільних наук ЦК КПУ.

Або інший приклад. Очевидно, відчуваючи можливе усунення П. Шелеста з посади Першого секретаря ЦК КПУ, П. Тронько намагався організувати зустріч з ним ініціатору створення заповідника «Переяслав» Михайлові Сікорському. На жаль, ця зустріч не відбулася, але його прийняв Ф. Овчаренко та доручив секретареві Київського обкому партії готувати подання з цього питання. Після усунення П.Шелеста з України воно зависло мало не на десять років, але Петро Тимофійович не здався й продовжував боротьбу і за цей заповідник.

Зв'язки з Петром Тимофійовичем ще більше поглибились у період моєї роботи в Шевченковому університеті, який він часто відвідував, дуже любив і пишався своєю Alma Mater, уважав, що університет дав йому путівку в життя. «Велика честь вчитись у ньому, – писав він, – і велика честь пропагувати його досягнення і традиції у науці та освіті» [8, с. 3].

Ким був Петро Тимофійович в інтер'єрі української історичної науки? В УРЕ [10, с. 358], в РЕІУ [16, с. 300] про нього сказано – український радянський історик, державний і громадський діяч. ЕІУ оцінює його просто і багатозначно: історик, державний і громадський діяч [3, с.157–158] . Очевидно, з урахуванням реалій усі ці визначення правильні. Він, як і кожен із нас, – людина своєї епохи, свого часу. І все ж, на моє переконання, не слід було опускати у новому виданні

слово «український», адже він завжди ідентифікував себе з Україною, із соборною Україною, любив кожен регіон: свою рідну Слобожанщину і Прикарпаття, Донбас і Львівщину, Закарпаття і Крим, Полтавщину і Поділля, Київ і Одесу, чесно та самовіддано боровся за українську соборність. Навіть тоді, коли все українське почало витіснятися, замінюватися «совєтським», Петро Тимофійович не цурався українськості. Принагідно нагадаємо, що його докторська дисертація мала назву «Український народ у боротьбі проти гітлерівських загарбників у роки Великої Вітчизняної війни» (1968 рік). Зверніть увагу: не Комуністична партія, а український народ.

Звідки ця українськість у Петра Тимофійовича і як йому вдавалося зберегти її й по мірі можливостей утілювати у своїй роботі та історичних дослідженнях? Адже відомо, що за роки тоталітаризму була сформована струнка система комунізації історії й істориків, яка встановлювала і визначала зверху: а) єдину методологію та ідейно-політичні засади досліджень; б) замовну тематику праць; в) сувору цензуру і закрите рецензування робіт; г) централізовану систему підготовки кадрів істориків за єдиними програмами, на основі строгого індивідуального відбору студентів за політичними якостями. Найбільш негативні наслідки комунізації спіткали історичну науку в Україні, яка, за словами Л. Зашкільняка, перебувала під особливим наглядом, під пресом комуністичної ідеології та соціально-економічного детермінізму. Її проведення супроводжувалося деукраїнізацією і вихолощуванням з неї всього, що пов'язане з національною свідомістю, національним патріотизмом, із уживанням української мови у сферах науки, освіти та історіопису [1, 5, с.13–29].

Започатковане з кінця 1920-их років насадження сталінських уявлень про історичний процес в Україні та тенденції його розвитку продовжувалося й у повоєнні роки. Совєтська концепція історії, формаційний і партійно-класовий підхід функціонували як ідеологічний канон, як своєрідна релігія і мали агресивний характер відносно будь-якого іншого розуміння історичного процесу.

Підтвердженням цього стали ідеологічні репресії повоєнних років, так звана «ждановщина», погром творчих спілок і академічного Інституту історії України в часи Л. Кагановича [6, с. 111–115], зловісні партійні тези 1954 року, які узаконювали фальшивий концепт «возз'єднання України з Росією» [14], «інтернаціоналістські» настанови 1972 року [7, с. 47].

Петро Тимофійович розпочав свої історичні студії на початку 1950-их років і був свідком, як крок за кроком узаконювалися офіційні версії історії, за котрими, наприклад, українці разом з іншими східними слов'янами відносилися до історичної спільноти «рускій народ» як прямий спадкоємець «древнєруского народа» часів Київської Русі, а приєднання України до Росії після Переяслава, як і утворення СРСР, оцінювались як «споконвічна мрія українців», що мали, мовляв, «добровільний характер», ставши «великим благом» для України. Основи зародження української державності пов'язувалися лише з жовтневим переворотом 1917 року й утворенням УСРР. Натомість борці за національне визволення і самостійну соборну українську державу, починаючи від гетьманів

І. Виговського, П. Дорошенка, І. Мазепи, лідерів Української революції 1917 – 1921 років М. Грушевського, С. Петлюри, П. Скоропадського, Є. Петрушевича і закінчуючи діячами ОУН та УПА Є. Коновальцем, А. Мельником, С. Бандерою, Р. Шухевичем, оголошувалися ворогами і підлими зрадниками українського народу. Радянська окупація західноукраїнських земель розглядалася як їх «возз'єднання у складі СРСР», німецько-радянська війна 1941 – 1945 років трактувалась як «Велика Вітчизняна», а перемога над гітлерівцями приписувалася здебільшого «великому російському народові».

До речі, цю тезу взяв на озброєння і розвинув Путін, заявляючи, що Росія мало не самостійно розгромила гітлерівців, без союзних республік та антигітлерівської коаліції. Грубо фальшувалася й міжвоєнна історія України, всіляко вихвалялися сталінські експерименти в економіці, культурі, національних відносинах, замовчувались репресії та голодомори, всіляко замовчувалися і приховувалися справжні винуватці беззаконня.

Після 1972 року в умовах так званого «маланчукізму» в радянській історіографії в Україні запанували «внормована» оцінка і трактування історичних подій винятково з позицій нових партійних документів та «союзних» праць [7, с. 47]. За таких умов українська радянська історіографія, ізольована від світової історичної науки, контактів із діаспорними істориками, була приречена на провінційність і маргіналізацію, й ці явища не могли оминути Петра Тимофійовича. Перечитуючи тогочасні праці вченого, не важко побачити, що часто за традиційними штампами проглядався український зміст та небайдужість до національних традицій, цитування творів класиків марксизму-ленінізму, компартійних документів було даниною часу і слугувало громовідводом від критики.

Викликає подив, як П. Тронько витримав ідеологічний прес, не прогнувся, адже це були роки, коли методами «партійного керівництва», своєрідної «селекції» кадрів було сформовано особливий тип совєтського історика, який не мав права жити і працювати самостійно, без настанов партійних з'їздів, пленумів ЦК, виступів вождів, котрі мали слугувати йому дороговказом. В умовах тоталітаризму відбулася інтелектуальна і моральна деградація частини істориків, що вдавалися до доносів, наклепів, цькування, наклеювання ярликів тощо.

Водночас чимало істориків, серед них і П. Тронько, зуміли вистояти та уникнути багатьох негативних впливів, хоча й він пройшов мало не типовий шлях радянського історика: із молодих літ працював на шахті в Донбасі, закінчив учительські курси, вчителював, відтак комсомольська робота, а далі – важкі дороги німецько-радянської війни. У повоєнні роки закінчив Вищу партійну школу, екстерном історичний факультет Київського державного університету імені Т. Шевченка, аспірантуру Академії суспільних наук, захистив кандидатську дисертацію про комсомольське підпілля в боротьбі проти гітлерівців (1951 рік), у 1952 – 1953 роках читав лекції в університеті.

До речі, мій науковий керівник професор І. Шевченко дуже тепло відгукувався про педагогічний хист Петра Тимофійовича і пророкував йому велике майбутнє в

науці. Хрущовська «відлига» застала його на партійній роботі в Київській області, а в 1961 році він був призначений заступником Голови Ради Міністрів УРСР. На цій посаді він пропрацював 17 років, активно займаючись питаннями освіти, науки, культури, охорони здоров'я і не полишаючи науково-дослідницьку роботу в царині української історії.

З-під пера П. Тронька вийшли монографії «Безсмертя юних» (1957 рік), «В боях за Вітчизну» (1959 рік), «Культура – всенародне надбання» (1972 рік), «Історико-культурні цінності та сучасність» (1988 рік), «Навічно в пам'яті народній» (1995 рік), «Національна спілка краєзнавців України: сторінки історії» (2010 рік), десятки брошур та численні статті [9]. Він був автором і керівником авторських колективів таких праць, як «Історія Української РСР» у 8-ми томах, «Історія Києва» та ін. Та найвагомішим його здобутком стала унікальна за світовими мірками праця – 26-томна «Історія міст і сіл України», головну редколегію якої він очолював. Принагідно зазначимо, що в її створенні взяли участь понад 100 тисяч науковців й аматорів-пошуковців [15]. Підготовка цього рідкісного видання дала могутній поштовх історико-краєзнавчим дослідженням на всіх теренах республіки.

З ініціативи вченого в Інституті історії 1979 року було створено відділ історико-краєзнавчих досліджень. Очоливши його, Петро Тимофійович узявся за складання Зводу пам'яток історії та культури України (дві його книги побачили світ у 1999 і 2004 роках), опублікував каталог-довідник «Пам'ятники історії та культури Української РСР», упродовж десятиріч редагував журнал «Пам'ятки України» (1975-1985 роки), а з 1992 року – часопис «Краєзнавство».

З відновленням незалежності України, яке П. Тронько зустрів з великим ентузіазмом, почався якісно новий етап у його творчості та громадській роботі. Незважаючи на поважний вік (у 1991 році йому виповнилося 76 років), він переглянув методологічні засади, відійшов від компартійних штампів і взявся за реалізацію давно омріяної мети – повернути добрі імена безвинних жертв тоталітаризму, сталінських репресій і голодоморів. Очолювана ним Головна редколегія організувала підготовку й видання багатотомної науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» з матеріалами по кожній області, АР Крим і м. Києву.

На рахунку вченого, який 22 роки очолював Українське товариство охорони пам'ятників історії та культури, створення вже згадуваних заповідників «Хортиця» і «Переяслав», а також Державного музею народної архітектури та побуту України під відкритим небом у Пирогові, реконструкція Золотих воріт, відбудова Михайлівського Золотоверхого собору й Успенського собору Києво-Печерської лаври, створення музею «Україна в Другій світовій війні» тощо. У всіх цих справах є велика заслуга Петра Тимофійовича і дістала втілення його глибока, по-справжньому синівська любов до України, високе почуття українського патріотизму.

Оглядаючи з висоти сьогодення титанічну працю цієї непересічної особистості на благо України, яка отримала гідну оцінку і всенародне визнання, підтверджене

обранням Петра Тимофійович академіком НАН України, присвоєнням йому високого звання Героя України, стає ще зрозумілішим, чому тоталітарний режим так боявся історичної правди, українського відродження, переслідував борців за волю та незалежність України, у тому числі й істориків. Відомо, що багато хто з них, серед яких і Петро Тимофійович, і чимало інших, у тому числі і я, були вимушені приховувати свої переконання, замовчувати національну свідомість, демонструвати показну лояльність та готовність до співпраці з тоталітарним режимом.

У неоднорідному середовищі тогочасних істориків можна виділити декілька груп: а) так звані «совєтські історики» – завзяті догматики, сталіністи та ортодокси, які ретельно прислужували режиму, послідовно, а інколи й сліпо виконували партійні настанови; б) конформісти, які пасивно або й кон'юнктурно сприймали існуючі стандарти історіопису, здебільшого пристосовувалися до умов, піддавалися тиску, не демонструючи власну позицію; в) нонконформісти, які постали на тлі згортання хрущовської «відлиги» і «творчо», а більшість критично сприймала директиви партії, допускаючи деякі розходження із традиційним каноном; г) націонал-комуністи, які намагалися трактувати події та факти з позиції ідеології комунізму з національним обличчям; д) замасковані опозиціонери; е) історики-дисиденти. Отже, до істориків радянських часів, як і до їх спадщини, слід підходити диференційовано.

Тож може виникнути питання, де в цій типології та ніша, в якій у радянські часи перебував Петро Тимофійович? На нашу думку, він найближче стояв до ідеології націонал-комунізму (М. Скрипник, М. Хвильовий, В. Винниченко, О. Шумський та інші), прихильники якої виступали проти російської уніфікації комунізму, наївно вірячи у можливість побудови комуністичної української держави, тобто країни з національним обличчям.

У цьому зв'язкові видається доцільним розмежовувати поняття: український «націонал-комунізм» і «націонал-більшовизм», «совєтські» та «радянські» історики. Якщо хтось думає, що це простий переклад, то помиляється. «Совєтські» – це були насамперед російські або проросійські історики, котрі ідентифікували себе із «Совєтським Союзом», із Росією, із більшовицькою ідеологією і фанатично служили їй. Не випадково критики М. Горбачова звинувачують його не лише в розвалі СРСР, але й у «ідеологічному перевороті».

Натомість термін «радянський» був неоднозначним, він нагадував давню традицію українців: завжди радитися. У нашій історії були боярська і козацька ради, ми мали Головну українську раду на Галичині, Центральну Раду на Наддніпрянщині та Українську Головну Визвольну Раду. Очевидно, не випадково Л. Каганович 1947 року, дорікаючи М. Рильському (на той час уже союзному академікові, лауреату Сталінської премії й голові Спілки письменників) за «протаскивание под формой патриотизма» «враждебных националистических взглядов», запитав: – Що це ви пишете: «Я син Країни Рад»? Це яких «рад» ви родич? Чи не Центральної Ради, з якою боролися більшовики?» [4].

Формула «радянський український історик» мала два критерії ідентичності: політичну й національну. Саме тут і криється ота подвійна ідентичність та подвійна лояльність українських радянських істориків. Для Петра Тимофійовича пріоритетним було все українське, а вже потім радянське і комуністичне. У червні 2010 року він писав, що Україна починається з кожного із нас, що кожному треба задуматись над історією власного життєвого шляху як частини історії власної нації [8, с. 20] .

І ще одне. Із успадкованих сучасною історіографією рудиментів минулого помітними є «синдром комунізації» та «комплекс совковості» істориків, які сформувалися в процесі «комунізації» і «совєтізації» науки, тобто цілеспрямованого й примусового насадження комуністичного диктату та марксистської ідеології, обмеження свободи творчості, накидання на історію статусу «ідеологічної зброї», орієнтації не на історичну правду, а на «політичну доцільність». В умовах України цей процес супроводжувався зросійщенням суспільства і витісненням з усіх його сфер українськості. Й хоч за роки незалежності України більшість стереотипів та штампів совєтської історіографії вдалося подолати, однак їх синдром, як і комплекс совкості, все ще помітні, а процес дерусифікації наштовхується на шалений спротив проросійських сил.

Із синдромом комунізації пов'язаний своєрідний спосіб мислення – так звана «совкова свідомість», що виявляється у фанатичній вірі в радянські ідеологічні міфи, в рабській психології, в популістській риториці, агресії та максималізмі. Совок живе минулим і ненавидить сучасні новації, він прихильник твердої руки й ворог демократії та західних цінностей.

Маємо усвідомлювати, що симптоми «синдрому комунізації історії та істориків» виявилися досить живучими, вони не відмерли автоматично разом із крахом тоталітарної системи, демонструють властивість успадковуватися й передаватися як новим поколінням науковців, так і владі в її політиці історичної пам'яті. Чимало симптомів цього синдрому все ще циркулюють у сучасній практиці історіописання, в тематиці досліджень, в інтерпретації джерел. Ностальгію за «совєтським проектом» всіляко підживлюють ідеологи «руского міра» та їх прислужники в Україні. Гібридна війна путінської Росії проти України показала, що там, де синдром комунізації отримав найбільшу прописку, там, де «заморожувались» і консервувалися совєтські кліше, топоніміка і монументальні пам'ятники комуністичним вождям, там тепер російська адміністрація й окупаційні війська. Ось чому потрібна протидія рецидивам синдрому комунікації, оновлення навчальної літератури, очищення її від залишків совковості. Відповідних змін очікує і система підготовки фахових істориків, підвищення їхньої кваліфікації.

Життя і творча спадщина Петра Тимофійовича, його державна й громадська діяльність підтверджують, що в середовищі українських радянських істориків було немало чесних науковців, а тому не слід механічно відкидати всі надбання тієї доби, враховувати фактор часу та конкретної історіографічної ситуації. Між іншим, і сам він уважав «малопродуктивним мазати дьогтем усе, що було у

радянські часи, адже мільйони людей жили в певному, беззаперечно, вкрай політизованому та заідеологізованому суспільстві… У тому, що зроблено ними і перейшло нам у спадок, далеко не все заслуговує осуду» [12, с. 163].

Підсумовуючи, варто ще раз підкреслити неординардість і багато в чому унікальність постаті Петра Тимофійовича Тронька, який органічно поєднував талант ученого-історика, організатора науки і державного діяча. Сорок років його творчості пов'язані з радянською добою, а 20 – з періодом незалежності України, якими він особливо гордився. Можна тільки уявити, яким міг бути його доробок в умовах свободи творчості. Тим не менше, він залишив вагомий слід в історичній науці, історичному краєзнавстві, сприяв збереженню національних пам'яток історії та культури, української ідентичності. Це була високоморальна й освічена людина, справжній патріот України, її вірний син. Ім'я Петра Тимофійовича навічно вписане в українську культуру, історію та історіографію.

Список використаних джерел

1. Бадзьо Ю. Знищення і русифікація української історії в совєтській Україні [Текст] / Ю. Бадзьо // Український історик. – 1981. – № 1–4. – С. 83–87; 1982. – Ч.1–2. – С. 54–64.
2. Верменич Я. В. Простір у науці та Людина у науковому просторі. До100-річчя академіка НАН України П. Т. Тронька [Текст] / Я. В. Верменич. – К. : ІІУ НАН України, 2015. – 76 с.
3. Верменич Я. В. Тронько Петро Тимофійович [Текст] / Я. В. Верменич, В. І. Дмитрук // Енциклопедія історії України : у 10 т. – Т. 10. – К. : Наукова думка, 2013. – С. 157–158.
4. Дружбинський В. Лицар поезії і доброти. До 110-ї річниці від дня народження Максима Рильського [Текст] / В. Дружбинський // Дзеркало тижня, 2005. – 1 квітня.
5. Зашкільняк Л. Методологічні аспекти світового історіографічного процесу і сучасна українська історіографія [Текст] / Л. Зашкільняк // Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ ст. : здобутки і проблеми. – Львів, 2004. – С. 24–57.
6. Зневажена Кліо [Текст] : збірник. – К. : ІІУ НАН України, 2005. – 594 с.
7. Калакура Я. Образ українського радянського історика в контексті інтроспекції [Текст] / Я. Калакура // Ейдос. – Вип.8. – К. : ІІУ НАН України, 2015. – С.41–53.
8. Петро Тимофійович Тронько [Текст]. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2012. –215 с.
9. Петро Тимофійович Тронько. Бібліографічний покажчик [Текст]. – К. : ІІУ НАН України, 2005. – 192 с.
10. Петро Тимофійович Тронько [Текст] // Українська радянська енциклопедія : у 13 т. – Вид. 2-е. – Т. 11. – Кн. 1. – К. : УРЕ,1984. – С. 358.

11. Реєнт О. П. Академік НАН України Петро Тимофійович Тронько (до 90-річчя від дня народження) [Текст] / О. П. Реєнт // Укр. істор. журн. – 2005. – № 3. – С. 159–168.
12. Пащенко О. Постать, що символізує епоху : книга про Героя України П. Т. Тронька [Текст] / О. Пащенко // Архіви України. – 2008. – № 5–6(262). – С. 208–211.
13. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження [Текст] / М. Рябчук. – К. : К.І.С., 2011. – 240 с.
14. Тези до 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654–1954 рр.) [Текст]. – К. : Політвидав України, 1954. – 32 с.
15. Тронько П. Т. Історія міст і сіл України: крок у нове тисячоліття : досвід, проблеми, перспективи [Текст] / П. Т. Тронько. – К., 2001. – 41 с.
16. Тронько Петро Тимофійович [Текст] // Радянська енциклопедія історії України : у 4 т. – Т. 4. – К. : УРЕ, 1972. – С. 300.
17. Яремчук В. Минуле України в історичній науці УРСР післясталінської доби [Текст] / В. Яремчук. – Острог, 2009. – 124 с.

Я. С. Калакура

ПЕТР ТРОНЬКО В ИНТЕРЪЕРЕ УКРАИНСКОЙ СОВЕТСКОЙ И ПОСТСОВЕТСКОЙ ИСТОРИОГРАФИЙ

В статье излагается роль и место видного украинского историка и государственного деятеля Петра Тимофеевича Тронько в украинской советской и постсоветской историографиях, анализируется его вклад в обогащение знаний по истории и культуре Украины, в развитие исторического краеведения, в сохранение и приумножение исторической памяти украинского народа. На фоне жизни и деятельности ученого отслеживается процесс коммунизации и идеологизации исторической науки, их разрушительные и отрицательные последствия для украинской историографии. Предложена типология советских историков и критерии оценки их творчества.

Обращено внимание на изменения в творчестве и исследовательской методологии П. Тронько после возобновления независимости Украины. Освещена сущность и опасность жизненности комплекса совковости в сознании части историков, его проявлений в современном историописании, очерчены пути его преодоления. Обоснована необходимость критического учёта рецидивов синдрома коммунизации и противодействия им, особенно в условиях российской агрессии и навязывания парадигмы «Русского мира».

Ключевые слова: *П. Тронько, советская историческая наука, украинская постсоветская историография, историческая память, коммунизация истории, синдром совковости, историческое краеведение, типология советских историков.*

Ya. S. Kalakura

PETRO TRONKO IN THE INTERIOR OF UKRAINIAN SOVIET AND POST-SOVIET HISTORIOGRAPHY

The role and place in the Ukrainian Soviet and post-Soviet historiography of Petro Tymofiyovych Tronko, the outstanding Ukrainian historian and statesman, is figured out; his contribution to enriching the knowledge about the history and culture of Ukraine, development of historic study, preserving and enhancing the historical memory of Ukrainian people is analyzed. Against the background of the researcher's life and work the process of communization and history ideologization and its devastating negative consequences for Ukrainian historiography is traced. The typology of Soviet historians and criteria for evaluating their works is suggested.

The attention is paid to the changes in P. Tronko's work and research methodology after the restoration of Ukraine's independence. The author highlights the essence and danger of vitality of "sovkovist" complex in the minds of historians and its manifestations in modern historical writings and outlines the ways of its overcoming. The author proves the necessity of critical attitude towards the relapses of "communization" syndrome and the importance of counteracting them, especially under the conditions of the Russian aggression and imposing "the Russian world" paradigm.

Keywords: *P. Tronko, Soviet history studies, post-Soviet Ukrainian historiography, historical memory, communization of history, "sovkovist" (i.e. Soviet mentality) syndrome, historical lore studies, typology of Soviet historians.*

Надійшла до редакції 21 квітня 2016 року

* * *